

VERISSIMA HISTORIA**„CANCELLARIUS, QUI APUD REGEM ERAT“ (STJEPAN BRODARIĆ)****Zoltán Gözsy**

Faculty of Philosophy

Institute of History

University of Pécs

Rókus u. 2., 210

H-7624 Pécs

Magyarország/Mađarska/Hungary

gozsy@btk.pte.hu

Priljeno: 18. 4. 2010.

Prihvaćeno: 22. 9. 2010.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Stručni rad

Professional paper

UDK / UDC 94.52 (497.5)05

SAŽETAK

U navedenom djelu Brodarić opisuje događaje koji su neposredno utjecali na Mohačku bitku kao i tijek same bitke. Brodarić je s jedne strane opisao čistu realnost, a s druge je strane za čitatelje ovoga djela sve prikazao umotano i prikriveno, koristeći pritom suptilne izraze. Bio je temeljit i savjestan pisac povijesti, izvanredno dobrog stila. Cilj mu je bio objektivno i pregledno opisati događaje. U prikazivanju hektičkih događaja nastojao je ostati humanist, djelo mu je uređeno, ravnomjerno i kratko i u svakom slučaju privukao je pozornost na antičku ostavštinu, prvenstveno starorimsku.

Ključne riječi: Stjepan Brodarić (István Brodaries), historiografija, humanizam**Key words:** Stjepan Brodarić (István Brodaries), historiography, humanism

Tema ovoga rada je povijesno djelo Stjepana Brodarića: *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum Imperatore ad Mohacz, verissima historia*.¹ U navedenom djelu opisuje događaje koji su neposredno utjecali na Mohačku bitku kao i tijek same bitke. Brodarića je upravo sudbonosni mohački poraz učinio piscem povijesti.² Djelo *Verissima historia* objavljeno je u Krakovu 1527. godine, tj. pisano je odmah poslije bitke, u drugoj polovici godine. Potpuno je razumljivo da su poraz i svježi utisci odredili tip djela.

Više je razloga i osnova za pisanje ovog djela. S jedne strane potrebno je spomenuti povećan interes diljem Srednje Europe i u Mađarskoj. Oni koji su bili zainteresirani za političke događaje, razumljivo je da su željeli znati objašnjenje za ovaj događaj od velikog značaja, kao i njegovu pozadinu. Sigismunda, poljskog kralja zaprepastila je smrt bratića Ljudevita II.³ Zato je uputio

¹ Stephanus Brodericus: *De conflictu hungarorum cum Solymano Turcarum Imperatore ad Mohach historia verissima*. Edidit: Petrus Kulcsár. Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series nova. Tomus VI. Budapest, 1985.

² Bartoniek Emma: *Fejezetek a XVI-XVII. századi magyarországi történetírás történetéből*. Budapest, 1975. 9.

³ Kasza Péter: „Mert látom, hogy néhányan az eseményeket másképp mesélik, mint megtörténtek...” Brodaries István tevékenysége irodalomtörténeti megközelítésben. Doktori (PhD) értekezés. Kézirat. Szeged, 2007. 49-51.

poziv Brodariću koji se tijekom mjeseca rujna 1526. godine nalazio u Krakovu, da detaljno opiše na koji se način odigrala katastrofa.

Brodarić je također želio demantirati optužbu Cuspinianusa (Johannes Spiesshammer), povjesničara cara Maksimilijana, koji je neposredno nakon Mohačke bitke napisao letak o turskoj opasnosti i u njemu proglasio Mađare odgovornima za poraz.⁴ Brodarić je u više slučajeva slijedio Cuspinianusova djela i njegova povijest potpuno je razumljiva samo zajedno s pisanjima Cuspinianusa. U svakom slučaju uvredljivo je bilo za Brodarića što je austrijski autor krivio savjetnike mađarskog kralja, među kojima se i on sam nalazio. Po mišljenju istog autora, savjetnici su trebali upozoriti kralja Ljudevita o korisnosti odlaganja bitke. Umjesto toga, zbunili su kralja. S moralnog i stručnog stajališta dao je mišljenje o savjetnicima (*nemo bonus... imprudentes*).⁵ Mogla je biti uvredljiva i Cuspinianusova konstatacija kojom je Mađare, vezano uz pljačku kraljice, prikazao okrutnijima od Turaka.

Pored toga, Cuspinianus je u svom zapisu opisao događaje kao da su se stvarno dogodili: „jednostavno objavljujem što se i kako dogodilo, što sam očima vidio i koja je vijest stigla do mene“ (*„ego tamen simpliciter, ut res gesta est in nostra vicinia, et quae oculis vidi, et fama ad nos pervenit, rem disserui“*).⁶ Tvrdnja mu se odnosi na činjenicu da se u svom djelu nastojao osloniti na izlaganja očevidaca.

Brodarić neposredno reagira na Cuspinianusovu napomenu, a teme iz njegovog pisanja je detaljnije razradio i izrazio svoje drugačije gledište. Brodarićev glavni argument u odnosu na Cuspinianusa je taj da on ne samo da je bio očevidac, nego je do kraja bio uz vladara (*Cancellarius, qui apud regem erat*).⁷ U latinskoj izreci korišteno kontinuirano prošlo vrijeme (*praeteritum imperfectum*) jednoznačno izražava postojanost.

Brodarić je ukupno napisao dvije rečenice direktno upućene Cuspinianusu, istina, one su veoma odlučne. Upitnim je postavio Cuspinianusovom djelu samo postojanje, odnosno njegovu stručnost, temeljitost. U jednom slučaju Brodarić je ukazao na to da je netko (*quidam*) u jednom govoru lažno (*falso*) optužio Mađare da su kralja ostavili na cjedilu.⁸ Nasuprot tome, iznio je činjenicu da su skoro svi kraljevi podanici ležali mrtvi na bojnom polju, poginuli braneći domovinu i kralja. Pridodao je da je pisac povijesti toliko grijeha pripisao mađarskoj naciji i na taj je način opisao povijest poraza, da se „sam stidim, što se tako bez stida hrabro usudio javno objaviti nešto što je za njega potpuno nepoznato“.⁹ Ove dvije rečenice nalaze se na kraju djela, a u vezi kraljeve smrti Brodarić je smatrao potrebnim izraziti svoje neslaganje. Osim toga, Brodarić do kraja objektivno prikazuje događaje i upravo njegovo djelo karakterizira diplomatski pristup.

⁴ Cuspinianus: Oratio protreptica Ioannis Cuspiniani ad Sacri Romani Imperii Principes et Proceres, ut bellum suscipiant contra Turcum [...], Viennae Austriae. s. a. [1526].

⁵ Regem admonere nemo bonus censuit ... Utinam fuissent, qui eius rei rationem habuissent, et tam pium Regem tanto periculo non commisissent. Sed cum ex suis multi imprudentes Regem hortarentur). Cuspinianus. 74.

⁶ Cuspinianus, 72.

⁷ Brodarics, 1985 128.

⁸ „Quo molestiore animo ferendum censeo, quod ausus sit quidam oratione etiam de hoc publicata, si oratio illa vocari debet, nostros sui regis desertores falso vocare“) Brodarics, 1985. 217.

⁹ „Sed idem ille egregius historiarum scriptor, qui haec scribit, et qui tot convicia in gentem nostram ingerit, huius etiam cladis historiam ita scripsit, ut me pudeat eum ita impudenter rem sibi ignotam in vulgus prodere fuisse ausum.“ Brodarics. 219. A historiarum scriptor ova struktúra u antikvitetu nema pejorativnog značenja (Uporedi Valerius Probus: praecipue historiarum scriptores imperfecta tempora indicativi significant, quale est apud Sallustium. fragmenta, 86. 1.)

Daljnijim ispitivanjem temelja djela potrebno je spomenuti Brodarićev habitus i osobni položaj, što je također odredilo samo pisanje djela. Ovdje se intenzivno pojavljuje Brodarićev pomirljiv stav i izbjegavanje sukoba u njegovom diplomatskom i povijesnom djelovanju. Sam je naglasio da je veoma važna sposobnost prilagođavanja postojećim okolnostima.¹⁰ Ovaj zapis karakterizira da je pisan bez strasti, u potpunosti korektno i objektivno. Brodarićevo diplomatsko iskustvo rezultiralo je time da njegova povijest nastoji prikazati događaje uravnoteženo i bez pretjerivanja. Suvremenici su naglašavali njegovu učenost i obrazovanost (*sapiens, eruditus*), a osim toga i miroljubivost i blagost (*benignus, pius*).¹¹

Slično onovremenim crkvenim i državnim dužnosnicima, Brodarić je pričekao da vidi gdje bi stekao položaj između Ferdinanda i Ivana Zapolje. Poslije bitke nadao se službi u Rimu. Dok se to ostvarivalo, ostao je uz kraljicu Mariju, tako je bio u Ferdinandovoj okolini. Tu je međutim potisnut u pozadinu i brzo je prešao na stranu Zapolje. Da bi se to ostvarilo, bilo je potrebno posredovanje poljskog kralja Sigismunda i poljskog kancelara Tomickog. Brodarić se najviše bavio diplomatskom djelatnošću i vodio je više pregovora s europskim vladarima.

Dakle od autora se očekivalo da objektivno piše o promjenjivom nizu događaja koje je osobno doživio. Na pisanje mu je bitno utjecala činjenica da je zbog egzistencijalne situacije bio prisiljen uzeti u obzir interese Ivana Zapolje, poljskog kralja Sigismunda i Svete Stolice, ali je pored toga morao još uvažavati i gledište kraljice Marije i Ferdinanda. Na njegovu sposobnost pisanja i pažljivost ukazuje i to da se prethodno rečeno u tekstu jedva primjećuje. Poput antičkih pisaca povijesti Brodarić fino, diplomatski, uravnoteženo obrađuje ove činjenice i situacije, a vlastite procjene – koje je imao – neposredno objavljuje.

Da bi sve to ostvario, autor nije imao jednostavan zadatak. Na kraju mu je uspjelo ostvariti takav zapis koji je s jedne strane objektivn, s druge strane je potpuna, stvarna povijest, s treće strane u njemu je sadržano Brodarićevo stajalište, a s četvrte strane pojedini sudionici nisu negativno opisani u djelu.

Da bi postigao vlastiti cilj, Brodarić je svoju povijest svjesno sastavio. Djelo *Verissima historia* može se podijeliti na dvije veće cjeline, a ove pak na po dva manja dijela. Prvi veći dio predstavlja kontekstualni uvod, u kojem s jedne strane definira povijesne sudionike, a s druge strane navodi činjenice o zemljopisnom okruženju koje su važne za bitku.

U drugom, većem dijelu, s jedne strane prikazuje događaje koji su prethodili bitci i prikazuje okolnosti, a poslije slijedi sam opis bitke. Četiri cjeline organski se međusobno prilagođavaju, a naglasak je na drugom dijelu.

Već u prikazu osoba autor priprema završnu tragediju – fino i veoma diplomatski. U prikazu vladara možemo čitati o takvom mladom kralju koji posjeduje više pozitivnih osobina, koje su u ovom slučaju takve da prije svega ukazuju na potencijalno velikog vladara. Kralj Ljudevit saznao bi kasnije da je imao za to mogućnosti.¹² Brodarić je koristio pridjeve srednjeg stupnja u vezi sa živućim kraljem, a pridjeve višeg stupnja u vezi budućnosti kralja, koja nije nastupila. Naznake o kralju prikazuju jedan od glavnih problema, sklonost utjecaju drugih i neodlučnost. Ljudevit je bio blage naravi i niti najmanje grub, prijemčiv za ispravne stvari i vrline i na njih voljno usmjeren.¹³ To su pozitivne naznake. Međutim, ako latinske pridjeve pažljivije promatramo pojedinač-

¹⁰ Ovo je jedno sasvim razumljivo određenje od strane niže pozicionirane osobe koja se bavi diplomacijom.

¹¹ Bartoniek, 1975. 11, 18.

¹² „Si eum ad maturiore aetatem pervenire contigisset, habuissemus in eo procul dubio longe optimum ac praestantissimum principem” Brodarics, 13.

¹³ „et secreti, si quod ei credidisses, tenacissimus” Brodarics. 23.

no, tada *mitis* (blag), *flexibilis* (fleksibilan)¹⁴ kao i *proclivis* (naklon)¹⁵ označavaju nedostatak stabilnosti, točnije fleksibilnost koja proizlazi iz preblagog karaktera.

Poslije prikaza dostojanstvenika i prikaza zemljopisnih i etnoloških karakteristika slijedi prikaz povijesnih događaja, predvođene Mohačkom bitkom. Prethodno navedene kraljeve osobine zato su predstavljale poteškoću, jer je prije bitke ionako bilo previše nesigurnosti. Mađarska aristokracija je čekala u nedostatku sigurnih činjenica i sve je to negativno utjecalo na vojsku. Nastalo je više planova, koji su uglavnom bili suprotni jedni drugima i poništavali prethodne instrukcije.

Konačno, kralj je krenuo, a slijedeći njegov primjer i najveći dio sudionika je postupio isto. Prema Brodarićevom izlaganju, na putu do Mohača i vladar se ponašao odrješito i karakterno, na primjer u Tolni je održao samouvjeren i ohrabrujući govor. Tako se nekoliko dana prije bitke ostvario konsenzus, a suprotnosti su se smanjile. Ovaj dio je zato zanimljiv, jer je autor u njemu prikazao da je protuturski tabor funkcionirao efikasno i jedinstveno jedino kada je kralj bio odrješit.

Stigavši u Mohač, promijenila se situacija i u ratnom logoru mogla se osjetiti nesigurnost. Uzrok tomu je u prvom redu bila kraljeva neodlučnost jer je od erdeljskog vojvode dobio poruku da odgodi bitku. Zapoljin prijedlog bio je realan: neka se kralj povuče prema nazad i neka pričekava erdeljske i europske jedinice. Ali kralj je tada već bio zarobljenik okolnosti. Brodarić na izuzetno fin način tumači ovu situaciju i obrativši pažnju na detalje, možemo primijetiti zanimljive tendencije.

Kralj je na primitak vijesti „*nemiran i rastrgan mislima*“¹⁶ htio navesti velikaše na odlaganje bitke, i u tom cilju poslao je u ratni logor kancelara da im navede nova gledišta. Ali se velikaši nisu bavili porukom. „*Toliko je postigao zahtjevom, kao da nikakvu poruku nije ni uputio*“.¹⁷ S jedne strane već su i sami bili u ratnoj groznici, dok s druge strane nisu se usudili priopćiti vojsci vijest o otkazivanju bitke.¹⁸ Ovdje svakako treba spomenuti izraze ništa (*nihil*), isprazna nada (*vana spe*) i strah od vojske (*metus*). Ovo nas dobro upućuje na glavni problem: neodlučnost i neizvjesnost. Vladar upućuje kancelara sa *zamolbom* plemićima, koji se međutim *boje* vojske. Tako ostaje odluka: prihvaćaju bitku. Ovu situaciju autor podiže jednom novom rečenicom. Kralj traži savjet: „*Što da učinim?*“. Da li da premjesti ratni logor ne bi li dočekao pomoć? Ili da stavi na kušnju ratnu sreću?

Osjeća se razlika između dviju mogućnosti. Velikaši su dugo vijećali. Prema argumentima koje je prikazao Brodarić čitatelji mogu zaključiti da ti argumenti govore u prilog odgađanju bitke, no tamo na licu mjesta odlučuju u korist bitke. Do ove točke osjeća se Brodarićev protivnik, ali fino prikriven stav. Nakon što su odlučili u korist bitke, autor nedvosmisleno prihvaća situaciju. Točnije, za mađarski ratni logor postojale su dvije mogućnosti, ali u datom slučaju više nije postojala dobra ili loša odluka. Okolnosti su odredile posljedice.

Opis prikazuje da su se mađarske, češke i trupe drugih nacionalnosti našle neposredno, oči u oči sa neprijateljem. Prihvaćanje bitke u datim okolnostima bila je prihvatljiva odluka. Ista odlu-

¹⁴ Uopredi Cicero Orator 52. 7. Nam cum est oratio mollis et tenera et ita flexibilis, ut sequatur quocumque torqueas, tum et naturae variae et voluntates multum inter se distantia effecerunt genera dicendi.

¹⁵ Primer za sličnu upotrebu reči „proclivis“ je: „in solutiore terra saepibus firmari vel proclivibus ac supinis lateribus procumbere;“ C. Plinius Secundus: Naturalis historia. 18. 47. 4.

¹⁶ „His curis anxius statuit“ Brodarics. 127.

¹⁷ „nihil magis profecit, quam si nihil fuisset ei nunciatum“ Brodarics. 133.

¹⁸ „adeo omnium animi erant partim vana victoriae spe certaminis avidi, partim metu dissuadendae pugnae“ Brodarics. 133.

ka bila je s jedne strane časna, s druge strane hrabra, a s treće strane logična (povlačenje više nije bilo moguće osigurati). U vojnicima je živjela nada u sigurnu pobjedu. Kada je govorio o zajedničkoj hrabrosti (*audaciam nostrorum*) i Brodarić se s odlukom priklonio većini.¹⁹

Brodarić detaljno opisuje bitku, gdje – reflektirajući se na Cuspinianusa – naglašenu ulogu dobija kraljeva pozicija i sudbina. Na samo sudjelovanje u bitci Ljudevita II. odlučujući je bio pritisak vojske, koja je ustrajala u tome da im u redovima bude sam kralj. Ovo ponovno ukazuje na slabu poziciju kralja i vojnog zapovjedništva.

U ovim okolnostima Brodarić je poraz i kraljevu smrt pripisivao nesretnoj sudbini (*infelici nostro fato*).²⁰ U opisu zaključak nije humanistički kliše, nego rezultat dobro izgrađenog argumenta. Brodarić prikazuje dugi niz događaja u kojima tijekom različitih događaja određuje konačnicu.

Uzimajući u obzir Brodarićeve etičke norme, na kraju ovog djela mogu se pojaviti ambivalentni osjećaji. Prema njegovom opisu, većina sudionika nastojala se prilagoditi datim okolnostima, izazovima, što za Brodarića predstavlja maksimum. Istovremeno prikazuje i činjenicu kako pojedini sudionici nisu dali zadovoljavajuće odgovore. U odnosu između vladara, aristokracije i vojske, kralj je bio najneodlučniji, donošenje odluka nije bilo centralizirano. U svezi s tim zanimljivo je spomenuti Voltaireovo djelo o švedskom kralju Karlu XII. u kojem naglašava da je upravo odlučnost mladog kralja povukla sa sobom aristokraciju i vojsku, zahvaljujući čemu su izvojevali začuđujuću pobjedu.

Brodarić je s jedne strane opisao čistu realnost, a s druge je strane za čitatelje ovoga djela sve prikazao umotano i prikriveno, koristeći pritom suptilne izraze. Bio je temeljit i savjestan pisac povijesti, izvanredno dobrog stila. Cilj mu je bio objektivno i pregledno (*conspicuous*) opisati događaje. U prikazivanju hektičkih događaja nastojao je ostati humanist, djelo mu je uređeno, ravnomjerno i kratko (naglašavao je značaj *brevitasa*) i u svakom slučaju privukao je pozornost na antičku ostavštinu, prvenstveno starorimsku.²¹

SUMMARY

In the text, Stjepan Brodarić describes events that had the immediate impact on the Battle of Mohacs and the course of the battle itself. In one hand, Brodarić describes pure reality on the ground; on the other hand, he provided his readers with delicate and subtle narration. He was a thorough and conscientious history writer, with outstanding writing style. His goal was to depict events in clear and objective way. Describing these hectic events of the battle, he tried to remain a humanist. His work was neat, evenly written and brief. In any case, he attracted attention to antique relics, primarily from the Roman period.

¹⁹ Brodarics. 149.

²⁰ Brodarics. 214.

²¹ Brodarics. 230.

U povodu otkrivanja spomen-ploče Stjepanu Brodariću u Herešinu održana je Sv. Misa

Prof. dr. mons. Juraj Kolarić otkriva spomen-ploču Stjepanu Brodariću u Herešinu 2010. godine